

Utnyttja stutens styrkor på din gård

Foto: Caroline Eriksson

Projektgrupp:

Anett Seeman

Caroline Eriksson

Katinca Fungrant

Sofie Johansson

Innehåll

Tack!	3
Sammanfattning.....	3
Bakgrund	3
Syfte.....	4
Genomförande	4
Resultat	5
Medverkande gårdar	5
Uppfödningsstrategi	6
Tillväxt och slaktstrategi.....	7
Kastrering.....	12
Stallutrymme, byggnader och strö	13
Foderstrategi	14
Utevistelse och bete	15
Regler	15
Betestillväxt	17
Parasiter och betesplanering	21
Ekonomi	22
Framgångsfaktorer och utmaningar för medverkande gårdar	24
Slutsats.....	26

Tack!

Vi i projektgruppen vill rikta ett stort tack till de medverkande gårdarna som bidragit till detta projekt om stutuppfödning i Sverige. Genom engagemang, kunskap och praktiska erfarenheter har ni gjort det möjligt att belysa både möjligheter och utmaningar inom svensk nötköttsproduktion. Projektet har gett värdefull kunskap som stärker framtida utveckling av en hållbar och lönsam stutuppfödning.

Sammanfattning

Projektet "Utnyttja stutens styrkor på din gård" syftar till att lyfta stutens potential i svensk nötköttsproduktion, både som betes- och naturvårdsdjur och som ett produktionsalternativ till ungtjursuppfödning. Ambitionen är att tydliggöra stutens styrkor och visa goda exempel där tillväxt, lönsamhet och djurvälstånd fungerar väl i praktiken. Inom projektets ramar har olika strategier för stutuppfödning jämförts och kunskaperna har samlats i ett rådgivningsmaterial som kan användas som inspiration för att bättre utnyttja stutens potential.

Projektet kombinerar litteraturstudier med praktiska erfarenheter från fem svenska gårdar samt innehåller analyser av slaktdata från gårdarna. Gårdarna är belägna i södra Sverige och har olika förutsättningar för nötköttsproduktion. Gemensamt är att gårdarna vill utvecklas och arbetar aktivt för att stärka nötköttsproduktionen på den egna gården. Under projektperioden har information samlats in via djupintervjuer och gårdsbesök, träckprovtagning har genomförts under betessäsong, och slaktdata från gårdarna har analyserats. Resultaten visar på att, med väl genomtänkt foderstrategi, har stutarna möjlighet att nå en hög tillväxt samt att djuren är flexibla och lätthanterliga i nötköttsproduktionen. Projektet visar också att stutuppfödning kan vara både lönsam och hållbar när strategin anpassas till djurets biologiska förutsättningar och gårdens resurser. Stutar väljs ofta för sin hanterbarhet, flexibilitet i gruppållning och möjlighet att utnyttja betesarealer. En viktig slutsats är att uppfödning utan beräknad foderstat och utan uppföljning av tillväxt kan bli dyrt i slutändan. Detta genom fler stallmånader, ojämn slaktklassning eller för låg slaktvikt. Naturbeten kan fungera väl i stutproduktion om betestryck och tidpunkter styrs rätt, och parasitproblem kan hållas låga med förebyggande strategier.

Projektet har finansierats genom medel från Branschutvecklingspengen.

Bakgrund

Sverige har goda förutsättningar att producera nötkött på gräs- och naturbetesmarker som inte lämpar sig för livsmedelsodling. Betande nötkreatur håller markerna öppna, gynnar biologisk mångfald och omvandlar gräs till ett högvärdigt livsmedel.

Stuten är ett särskilt lämpligt betesdjur då den är lätthanterlig, flexibel i gruppållning och en effektiv naturvårdare. Samtidigt finns möjligheter att föda upp stutar mer intensivt i enklare

stallar och med lokala fodermedel, vilket kan vara attraktivt på gårdar där ungtjursuppfödning är svårt av till exempel arbets- eller säkerhetsskäl.

Nationell slaktstatistik visar stor spridning i slaktresultat för stutar både vad gäller vikt, ålder, formklass och fettgrupp. Detta indikerar att produktionsformen rymmer stor förbättringspotential. Under åren 2020–2024 har antalet slaktade stutar minskat från 31 894 under 2020 till 28 453 under 2024. Samtidigt är fördelningen relativt konstant, ca 55% mjölkras, 30% kötttras och 15% korsningar (raskod 99). Genom att identifiera "best practice" och tydliggöra vilka produktionsval som ger god lönsamhet är det möjligt för fler gårdar att satsa på stutuppfödning och utnyttja stutens potential bättre.

Syfte

I projektet vill vi visa på stutens styrkor i svensk nötköttsproduktion både som betesdjur och som ett alternativ till ungtjuren. Det är viktigt att lyfta möjligheterna med stutuppfödningen och visa på goda exempel där tillväxt och lönsamhet fungerar bra i praktiken samtidigt som stuten bidrar till ett öppet landskap och biologisk mångfald.

Projektet ska ge inspiration och få fler nötköttsproducenter att fundera över om stutar kan vara ett alternativ på deras gårdar. Dessutom är förhoppningen att bidra till ett bättre utnyttjande av potentialen hos de stutar som redan idag finns i landet.

Genomförande

Projektet genomfördes i två delar:

1. Djupintervjuer med stutuppfödare samt träckprovtagning och uppföljning av slaktstatistik
2. Litteraturstudie

Fem gårdar med stutproduktion har följts i projektet. Gårdarna representerar olika produktionsinriktningar och ger tillsammans en bred bild av hur stutens styrkor kan utnyttjas i praktiken. Under 2024 genomfördes djupintervjuer hos de deltagande gårdarna för att få bakgrundsinformation om respektive gård och för att undersöka hur stuten fungerar i produktionen på gården. Svaren från djupintervjuerna har därefter sammanställts och använts som grund i den här rapporten.

Vid besöken genomfördes även träckprovtagning på olika betesgrupper för att undersöka förekomst av parasiter. Slaktstatistik från de medverkande gårdarna för åren 2020–2024 har samlats in och analyserats med avseende på bl.a. slaktvikt, ålder vid slakt och slaktkroppstillväxt.

Resultat

Medverkande gårdar

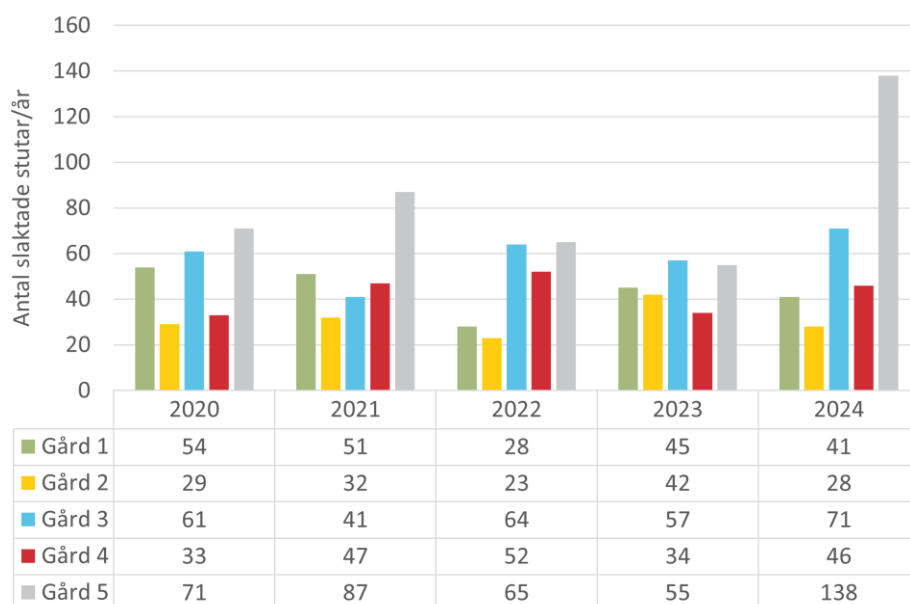
Medverkande i projektet är två gårdar med stutar av köttras från Östergötland, en gård med stutar av mjölkras från Halland, en gård med stutar av mjölkras från Jönköping samt en gård med både mjölk- och köttrasstutar från Kronoberg, se tabell 1. Köttrasstutarna i projektet var födda på våren och avvanda efter första betessäsongen, dvs vid ca 6–9 månaders ålder.

Mjölkrasstutarna köptes in till gårdarna antingen via förmedling eller via mellangårdsavtal med närliggande gårdar. Till en av gårdarna köptes kalvarna in som mjölkdrinkande, medan kalvarna på de två andra gårdarna köptes in avvanda vid ca tre till fyra månaders ålder.

Tabell 1. Medverkande gårdar i projektet

	Gård 1	Gård 2	Gård 3	Gård 4	Gård 5
Djurmaterial	Köttras	Köttras	Mjölkras	Mjölkras	Mjölkras & köttras (inköpta resp. egna)
Ålder vid insättning	Avvand dikalv	Avvand dikalv	2–4 veckor	Avvanda	Avvanda
Ursprungsbesättning	Från egen diko-produktion	Från egen diko-produktion	Från 2–4 besättningar	Köps via förmedling	Köps från närliggande gårdar
Typ av produktion	EU-ekologisk	KRAV	Konventionell	Konventionell	Konventionell
Län	Östergötland	Östergötland	Halland	Jönköping	Kronoberg

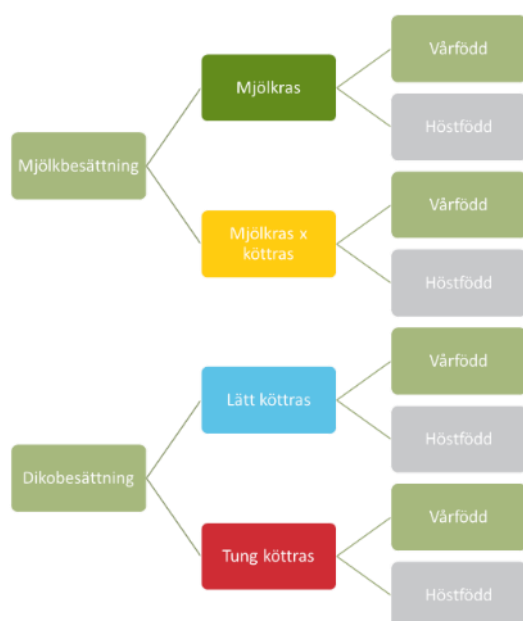
De medverkande gårdarna hade olika uppfödningssmodeller där uppfödningssformerna var konventionella, EU-ekologiska och KRAV–certifierade. Gårdarna slaktade totalt 1 295 stutar under åren 2020–2024. Gårdarna slaktade ungefär lika många stutar per år under perioden, men Gård 5 ökade slakten av stutar markant under 2024, se figur 1.

Figur 1. Antal slaktade stutar per gård och år mellan år 2020–2024 för de medverkande gårdarna

Uppfödningstrategi

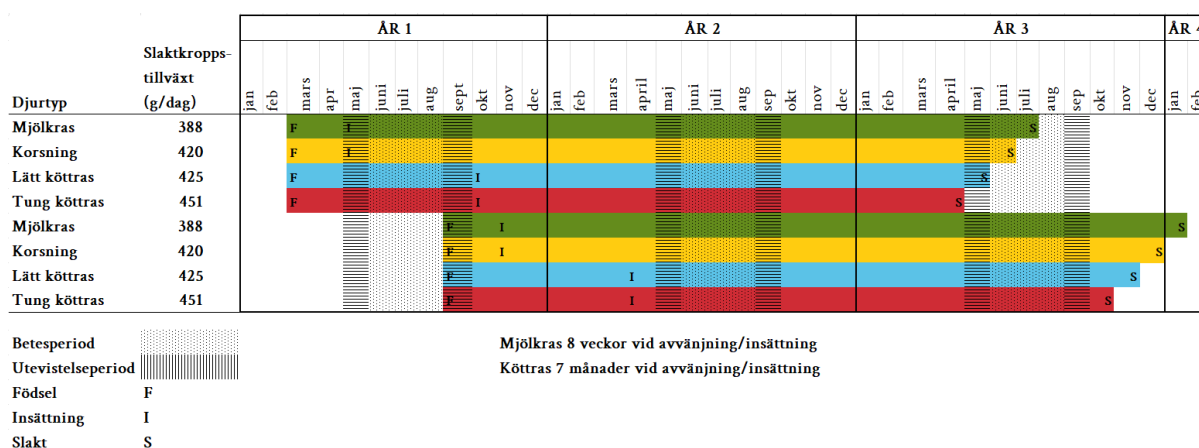
Stutproduktionen möjliggör för lantbrukaren att anpassa produktionen utefter gårdens alla olika förutsättningar med bete och byggnader. I figur 2 visar vi på olika sätt att föda upp stutar, beroende på ras och när kalven föds. De olika uppfödningstrategierna som finns för stut i Sverige beror ofta på gårdens resurser, betestillgång, stallsystem, mål med produktionen (ekonomi, ekologiskt, naturvård) och foderresurser.

Figur 2. Exempel på olika uppfödningstrategier för stut beroende på ras och födelsetidpunkt

Extensiva system med fokus på bete och grovfoder är vanliga, men man kombinerar stallperioder med bete för att optimera tillväxt och slaktålder. I figur 3 visas exempel på hur uppfödningstiden kan variera beroende på ras och tillväxt. Figuren visar även hur betesperioderna påverkas beroende på vid vilken tidpunkt under året som kalven föds. I översikten kan man se att om en köttrasstut föds tidigt på året och har en hög tillväxt under uppfödningen så kommer den att vara slaktfärdig innan betessäsong nr 3 jämfört med en mjölkrasstut född vid samma tidpunkt. Mjölkrasstutarna kommer behöva en tredje betessäsong innan den är redo för slakt. Slaktkroppstillväxten i översikten är baserad på genomsnittstillväxten hos de slaktade stutarna i Sverige under 2024. Korsningsdjuren, raskod 99, kan vara av både mjölkras och köttraskorsningar och därmed kan det skilja en del i genomsnittstillväxt beroende på vilka raser som ger korsningsdjuret.

Figur 3. Exempel på hur uppfödningstiden kan variera för stutar beroende på ras och tillväxt

Tillväxt och slaktstrategi

Vad som styr vid vilken ålder och vikt djuren går till slakt beror av vilken typ av system gården har, till exempel stallsystem, produktionsform samt foder- och betestillgång.

Stutar har en lägre tillväxtpotential än ungtjurar till följd av kastrationen och den uteblivna testosteronproduktionen. Detta medför att stutar tidigare börjar lagra fett och når slaktmognad vid en lägre levandevikt. En alltför hög daglig tillväxt kan därför leda till för tidig slaktmognad och sämre ekonomiskt utfall. I svensk nötköttsproduktion ligger en lämplig genomsnittlig tillväxt i levandevikt för stutar oftast omkring 750–900 gram per dag, men nivån påverkas av uppfödningssystem, foderstrategi och gårdens förutsättningar. I mer intensiva system med högkvalitativt grovfoder och komplettering med kraftfoder kan tillväxten uppgå till cirka 900–1 000 gram per dag, medan extensiva, betesbaserade system generellt ger lägre tillväxt.

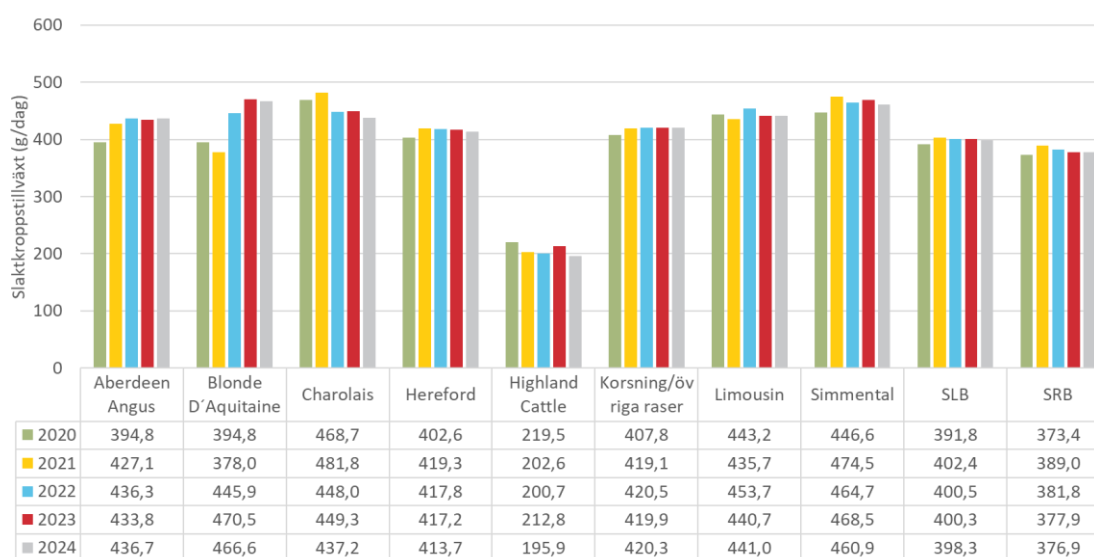
Foto: Caroline Eriksson

Tillväxten varierar dessutom över året och är sällan jämn, med högre nivåer under stallperioder och tidigt på betet, för att ofta avta under sensommaren när beteskvaliteten försämras. Ras och genetisk bakgrund spelar också stor roll, där korsningar med köttraser i regel har högre tillväxtpotential än stutar av rena mjölkraiser. Yngre djur har generellt bättre foderutnyttjande och högre tillväxt än äldre stutar nära slakt, då effektiviteten i tillväxten avtar. Foderkvaliteten är avgörande för resultatet, och brist på energi eller protein leder snabbt till sänkt tillväxt, särskilt om grovfoderanalys och balanserad foderstat saknas. Även försämrad hälsostatus och högt parasittryck, framför allt under betesperioden, kan ge betydande tillväxtförluster utan att tydliga kliniska symtom alltid syns.

En låg daglig tillväxt förlänger uppfödningstiden och ökar foderkostnaderna, vilket försämrar lönsamheten. Därför är en välplanerad foder- och betesstrategi central för både djurens prestation och ekonomiskt resultat. Förlängd slutgödning på stall bör undvikas, eftersom djurens underhållsbehov ökar kraftigt ju närmare slakt de kommer.

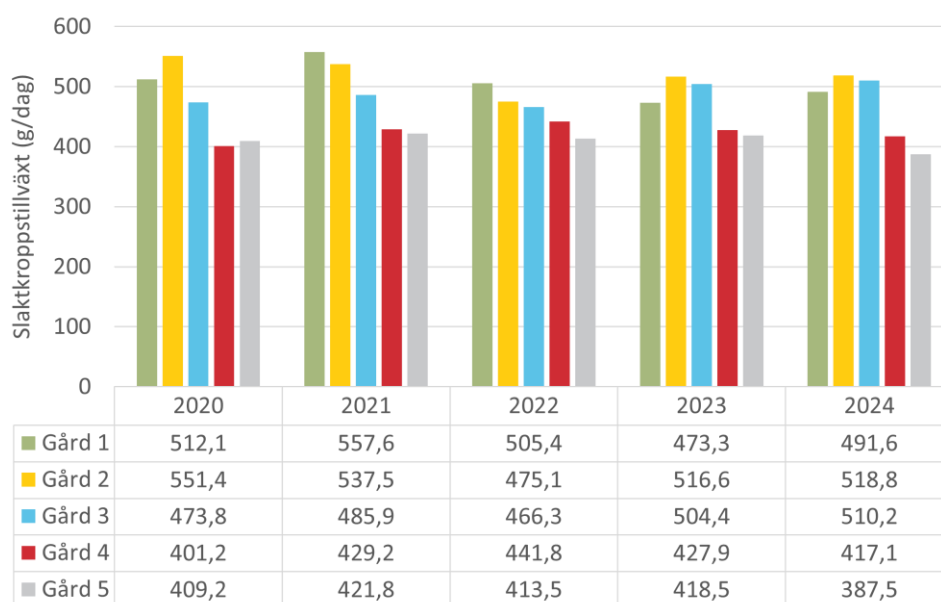

I sammanställningen av slaktkroppstillväxt hos slaktade stutar i Sverige under år 2020–2024, se figur 4, så är Charolais den ras som har högst tillväxt per dag och Highland Cattle lägst tillväxt. Stutar av rasen Aberdeen Angus har ökat tillväxten under dessa år och låg under 2024 på cirka 437 g slaktkroppstillväxt per dag jämfört med strax under 400 g per dag år 2020. Mjölkraserna SLB och SRB har väldigt jämn tillväxt över åren men SLB-stutarna har något högre tillväxt per dag jämfört med SRB.

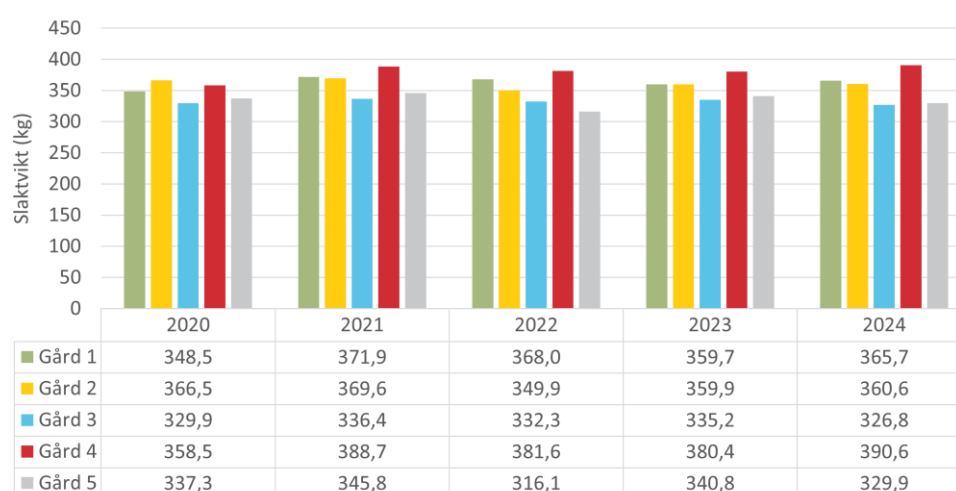
Figur 4. Slaktkroppstillväxt (g/dag) för stutar slaktade i Sverige 2020–2024 fördelat per ras

Slaktkroppstillväxten hos gårdarna med mjölkraser som medverkade i projektet låg i genomsnitt på 440 g per dag och hos kötttrasgårdarna på 513 g per dag, se figur 5. Högst slaktkroppstillväxt hade gård 1 under 2021. Lägst slaktkroppstillväxt hade gård 5 under 2024. Det finns god potential för stutarna att nå en hög slaktkroppstillväxt, vilket visas på gård 1 där kötttrasstutarna under 2021 hade en slaktkroppstillväxt på 781 g per dag. Även på gård 3 där mjölkrasstutarna hade en slaktkroppstillväxt på 637 g per dag under 2024.

Figur 5. Slaktkroppstillväxt hos slaktade stutar i projektet mellan åren 2020–2024

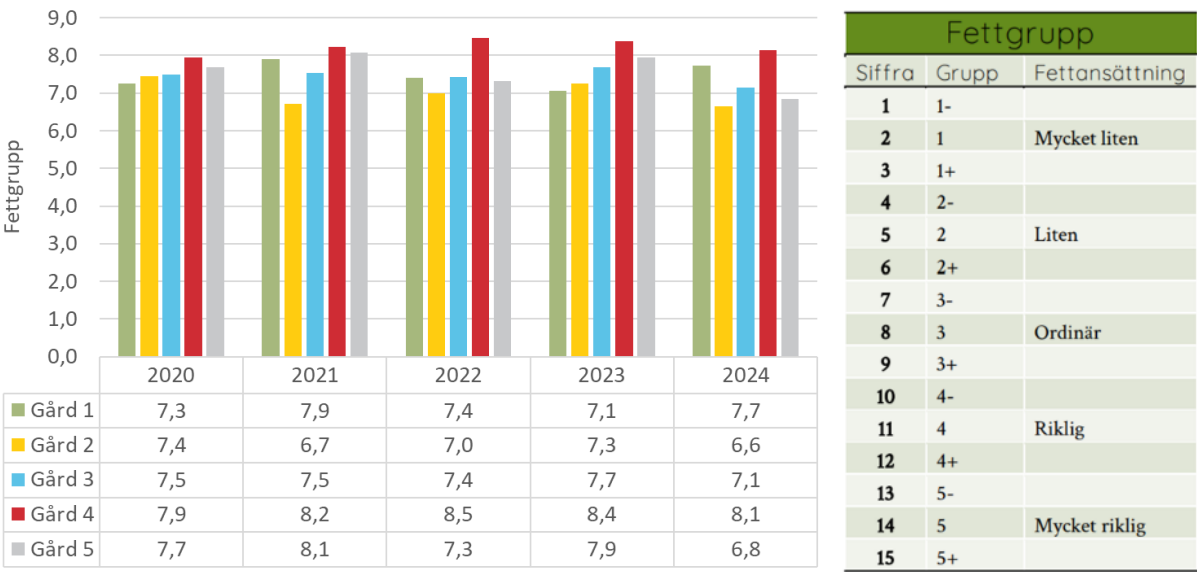
Medelviktarna på slaktkropparna varierar en del mellan åren och mellan de medverkande gårdarna, se figur 6. Gård 4 har under 2024 högst medelvikt på slaktkropparna (390,6 kg) medan gård 5 har lägst vikt (316,1 kg) år 2022. Gård 4 har jämna slaktresultat och de högsta slaktvikterna, medan både gård 3 och gård 5 slaktar lite lättare djur.

Figur 6. Vikt vid slakt (kg) hos stutar i projektet per år och gård

Som visas i figur 7 så är de slaktade stutarna i projektet relativt jämna i respektive besättning och mellan åren. De flesta stutar ligger i en bra fettklass där medeltalet inte är vare sig för feta djur eller för tunna djur. En av gårdarna med kötttraser (gård 2) ligger något lägre i fettklass och på den gården fodrar man endast grovfoder. Djuren har lättare att sätta fett i slutgödningsperioden om de får tillskott av kraftfoder.

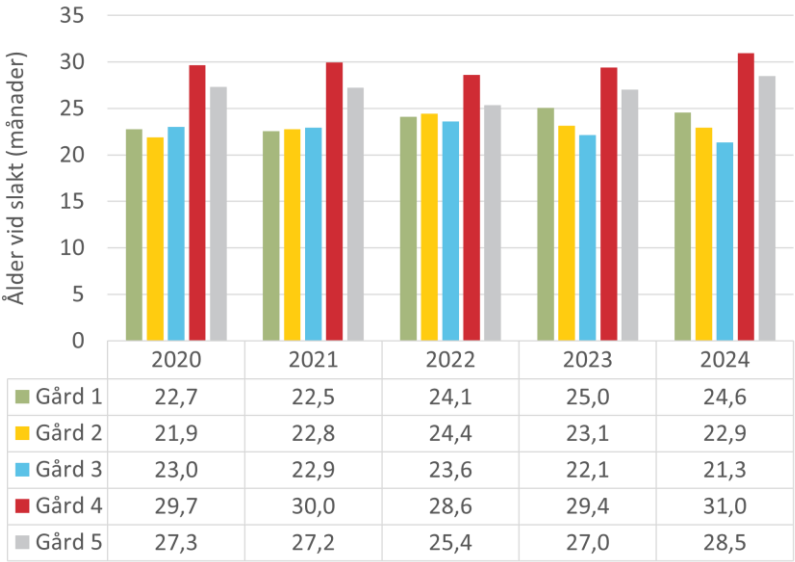
Figur 7. Fettgrupp hos slaktade stutar i projektet per år och gård

I figur 8 nedan kan ses att formklasserna för stutar på respektive gård är mycket jämnt mellan åren. Gård 4 ligger något lägre i formklass jämfört med de andra gårdarna, men ändå fullt tillräckligt. Gårdarna med endast kötttraser har de högsta klassificeringarna för formklass.

Figur 8. Formklass hos slaktade stutar i projektet per år och gård

Genomsnittsåldern vid slakt varierar mellan 21 månader på gård 2 under 2020 och upp till 31 månader i genomsnitt på gård 4 under 2024, se figur 9. Gård 1, 2 och 3 har ganska jämn ålder vid slakt mellan åren och stutarna är oftast runt 23 månader när de går till slakt.

Figur 9. Slaktålder (månader) hos stutar i projektet per år och gård

Kastrering

Enligt svensk lag får kastration av tjurkalvar endast utföras av veterinär och lokalbedövning måste alltid ges. I praktiken kombineras lokalbedövningen ofta med lugnande och sövande medel. Lokalbedövningen ger en kortvarig smärtlindring och bör därför kombineras med

långtidsverkande smärtstillande läkemedel. Långtidsverkande smärtlindring är obligatoriskt inom ekologisk uppfödning och är ett lagkrav i exempelvis Danmark.

Kastration minskar testosteronets tillväxtstimulerande effekt. Stutar får lägre slutlig vuxenvikt och börjar ansätta fett tidigare, vilket förklarar behovet av måttliga tillväxtmål och väl tajmad slakt.

I projektet kastrerades alla kalvar inom åtta veckors ålder utom på en gård där kalvarna kastrerades kort efter att de kom till gården, vid tre till fem månaders ålder. Ingen av lantbrukarna uppgav att de brukar få problem eller ha komplikationer i samband med kastreringen.

När bör kastrationen göras?

- Kalvarnas ålder: Ju yngre kalvarna är vid kastration, desto färre komplikationer och mindre påverkan på djurvälståndet. Rekommendation mellan 1-8 veckors ålder. Ekologiska besättningar får bara i särskilda undantagsfall kastrera kalvarna efter 8 veckors ålder.
- Friska djur: Kalvarna ska vara vid god hälsa vid kastrationstillfället.
- Väderförhållanden: Undvika värmebölja, rötmanad och sträng kyla.

Var bör kastreringen ske?

- Kalvarna behöver en ren, torr och välströad yta.
- Avskilda från andra djur och nyfikna kor. Undvik att kalvarna trampar runt på varandra när de vaknar.
- Om kastrationen sker utomhus krävs skydd mot direkt solljus vid varmt väder, och tillgång till ströbädd vid låga temperaturer.

Stallutrymme, byggnader och strö

Stutuppfödning möjliggör i många fall användning av enklare stalllösningar jämfört med uppfödning av ungtjurar, men god djurkomfort är fortfarande en avgörande faktor. Byggnader med bra liggkomfort lyfts ofta fram som en framgångsfaktor i produktionen. På de medverkande gårdarna förekommer olika inhysningssystem, både djupströbäddar och liggbåssystem.

Djupströbädd ger en mjuk och bekväm liggplats för stutarna, men innebär samtidigt en högre ströåtgång och ökade strökostnader. Stutarnas lugnare temperament, jämfört med ungtjurar, medför generellt mindre slitage på stallinredning och byggnader. En ytterligare fördel är möjligheten att hålla blandade grupper med stutar och hondjur. Dessa djurkategorier har

liknande behov när det gäller tillsyn och utfodring, vilket bidrar till en enkel och flexibel uppfödningmodell.

Antalet ätplatser i stallet har en direkt påverkan på stutarnas foderintag och därmed deras tillväxt. Vid brist på ätplatser uppstår konkurrens vid foderbordet, vilket kan leda till att ranglåga djur äter kortare tid och får ett lägre totalt foderintag. Detta kan ge ojämn tillväxt inom gruppen och förlängd uppfödningstid för vissa individer. Tillräckligt många ätplatser gör att djuren kan äta samtidigt och i lugn och ro, vilket ger ett jämnare intag av både grovfoder och kraftfoder. En god tillgång på ätplatser förbättrar även precisionen i utfodringen, eftersom foderstaten bättre motsvarar djurens faktiska behov.

Foderstrategi

Ett bra grovfoder är grundläggande för stutuppfödning. Ett lämpligt ensilage för stutar ligger på 10,5–11 MJ omsättbar energi/kg ts och 130–150 g råprotein/kg ts. Vid lägre näringsvärden behövs komplettering med spannmål för att de inte tappa i tillväxt.

Stutar har i stort sett samma mineralbehov som andra växande nötkreatur. Kalcium och fosfor är viktiga för skelettutveckling. Magnesium, natrium och salt är särskilt viktiga under betesperioden för att förebygga bristsymtom och säkerställa ett gott foderintag. Bland spårämnena är selen, koppar och zink centrala för immunförsvar, muskelfunktion och klövhälsa.

Grovfoderanalys och en beräknad foderstat är viktiga hjälpmedel för mer träffsäkra kraftfodergivor och mineralval. Av gårdarna i projektet var det få som tog analyser av grovfodret och beräknade en foderstat för djuren. En extra månad på stall för en stut nära slaktmognad innebär ungefär 250 kg ts extra ensilage, vilket gör betes- och slaktplaneringen ekonomiskt avgörande.

Grundprinciper för foderstrategi till stut:

- God grovfoderbas
- Måttlig kraftfodergiva
- Kontinuitet i fodret
- Stabil och jämn tillväxt

Foto: Caroline Eriksson

2025-12-18

Sidan 15 av 26

Foto: Caroline Eriksson

Utevistelse och bete

Bete är en central del av stutproduktionen och har stor betydelse för både djurens välfärd, gårdens ekonomi och landskapets biologiska mångfald. Genom att anpassa djurtäthet och betestrategi efter betestyp, djurkategori och betessäsong kan man utnyttja betet effektivt samtidigt som man undviker överbetning.

Regler

Reglerna för bete och utevistelse för stutar skiljer sig åt beroende på om lantbruket är konventionellt, Eu-ekologiskt eller anslutet till KRAV.

Bestämmelser om utevistelse för nötkreatur som inte hålls för mjölkproduktion regleras i 2 kap 4 § i Djurskyddsförordningen (2019:66) som säger att andra nötkreatur än sådana som hålls för mjölkproduktion sommartid ska hållas på bete eller på annat sätt ges tillfälle att vistas ute under hela dygnet. Det är endast nötkreatur som hålls för mjölkproduktion som har krav om bete. Nötkreatur som hålls för konventionell köttproduktion har krav om utevistelse och alltså inte

krav på bete. Det ställs inte heller krav på att köttjurens näringsbehov ska tillgodoses på betet. Kravet om utevistelse gäller inte nötkreatur som är yngre än sex månader.

Ett alternativ till traditionellt bete för stutar är utevistelse på andra typer av utomhusytor, såsom rastfällor. För djur som hålls utomhus finns i dagsläget inga specificerade minimikrav för yta per individ, vare sig för betesmark eller andra utomhusmiljöer. Gällande föreskrifter och tillsynshandledning preciserar inte heller utformningen av dessa ytor, förutom att områden som är hårt belastade av djurens närvaro ska vara hårdgjorda, dränerade eller på annat sätt ha en motsvarande funktion som säkerställer god hygien och djurvelfärd. Grundläggande är dock att utomhusytan behöver vara utformad och så stor att alla djur samtidigt kan vistas på ytan och kan röra sig i sina olika gångarter på ett naturligt sätt utan att behöva trängas.

Föreskrifterna reglerar inte var djuren ska ha sina ligg- eller utfodringsplatser och det finns inga bestämmelser som hindrar att djuren under sin utomhushållning sommartid har tillgång till inomhusutrymmen. Alla djurgrupper ska då ha tillgång till utomhusytan/rastfällan genom en öppen port under dygnets alla timmar. De får inte stängas in under dygnet om man ska tillgodoräkna sig det dygnet. Det är länsstyrelsen som gör bedömningen av om kravet på utevistelse uppfylls i det enskilda fallet.

Stutar ska hållas på bete eller annan utevistelse hela dygnet under det antal dygn i olika perioder som anges i 6 kap. L104. Enligt föreskriften (SJVS2019/18 Saknr L104 6.Kap) ska stutar ha en årlig utevistelse på 30 till 120 dygn beroende på län och djurets ålder, se tabell 2. För att de ska anses hållna ute i ett dygn ska de komma ut och kan vistas ute under en sammanhängande tidsperiod på 24 timmar.

Tabell 2. Översikt bete och utevistelseperioder i Sverige

Län	Djuren ska hållas på bete eller vistas ute
Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län	Minst 60 dygn under perioden 1 maj–1 oktober. Minst 30 dygn ska infalla under perioden 1 juni–31 augusti
Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län	Minst 90 dygn under perioden 1 april–31 oktober. Minst 60 dygn ska infalla under perioden 1 maj–15 september.
Blekinge, Skåne och Hallands län	Djuren ska hållas på bete eller på annat sätt vistas ute i minst 120 dygn under perioden 1 april–31 oktober. Minst 60 dygn ska infalla under perioden 1 maj–15 september
ALLA	Särskilda regler gäller för unga djur som blir 6 månader under betessäsongen.

Tidigare krav om sammanhängande utevistelse i en hel period är borttaget. Djur som ska gå till slakt får hållas inne, men inte så länge eller så långt in på säsongen att kravet på antalet dygn djuret ska vistas ute inte kan uppfyllas (om djuret inte skulle slaktas).

Kalvar under sex månaders ålder behöver inte beta eller ges tillgång till utevistelse. Nötkreatur som är födda 1 mars eller senare behöver inte hållas på bete eller vistas ute under det kalenderår som djuret fötts. För unga djur som är födda tidigare än 1 mars gäller också att denna tid får förkortas. Hur mycket beror på i vilket län djuren finns och när de är födda (6 kap. 4–6 §§ L 104).

Om produktionen är ansluten till Eu-ekologisk eller KRAV-certifierad finns det ytterligare regelverk. Enligt KRAV:s regler ska nötkreatur över 6 månaders ålder vara på betesmark mer än 12 timmar per dygn under betesperioden. Här finns också regler omkring näringsförsörjning på bete. KRAV har även ett tillägg om en utevistelseperiod på sammanlagt minst två månader före och efter betesperioden, se exempel i figur 3.

Betestillväxt

Under den första delen av betessäsongen är tillväxten på betet som högst, vilket möjliggör en relativt hög djurbeläggning. Betesvallar har ofta ett högre näringsinnehåll och större tillväxtpotential än naturbeten, vilket gör att de kan bära fler djur per hektar. Naturbeten är däremot viktiga ur miljö- och naturvårdssynpunkt men kräver lägre djurtäthet för att växtligheten ska bevaras och utvecklas långsiktigt.

Djurens storlek och produktionsstadium påverkar också betesbehovet. Ungdjur i tillväxt kan ofta hållas i större grupper per hektar, medan äldre djur och dikor med kalv har ett större foderbehov och därför kräver mer betesmark per individ. En välbalanserad betesplanering bidrar till jämn tillväxt hos djuren, minskat behov av tillskottsutfodring och ett hållbart brukande av betesresurserna över tid.

I tabell 3 visas rekommenderat antal djur per hektar under den första delen av betessäsongen, baserat på djurens levandevikt och typ av bete. Skillnad görs mellan naturbete och betesvall, där betesvall generellt har högre avkastning och näringsinnehåll än naturbete.

Tabell 3. Rekommenderat antal djur på bete beroende på betestyp

Antal djur/ha, första delen av betessäsongen	Levandevikt (kg)	Naturbete (djur/ha)	Betesvall (djur/ha)
Stut/kviga, år 1	180	4	8
Stut/kviga, år 2	400	2	4
Diko med kalv	550	1,5	3

Yngre och lättare djur kan hållas med högre djurtäthet, medan tyngre djur och dikor med kalv kräver större areal per djur. Tabellen kan användas som ett praktiskt riktvärde vid planering av betesdrift för att säkerställa god tillväxt, djurvälstånd och ett hållbart nyttjande av betesmarken.

Naturbetesmarker är heterogena miljöer där vegetationens sammansättning och produktionsförmåga varierar kraftigt beroende på markfuktighet, näringstillgång och hävd. Dessa variationer påverkar både betets avkastning och dess näringsmässiga kvalitet, vilket i sin tur har stor betydelse för djurens foderintag och produktion.

Torra naturbetesmarker kännetecknas ofta av låg tillväxt och begränsad avkastning, men växtligheten kan samtidigt ha ett relativt högt energiinnehåll per kilo torrs substans. Friska marker utgör ofta en balans mellan avkastning och kvalitet och är därför viktiga som bas i många betessystem. Fuktiga, blöta och våtmarkspräglade beten producerar ofta stora mängder biomassa, men energikoncentrationen är vanligtvis lägre, vilket kan begränsa djurens tillväxt om dessa marker dominerar betesarealen.

Kvävepåverkade, kultiverade eller tidigare odlade marker avviker från mer traditionella naturbeten genom att de ofta har både hög avkastning och högt energiinnehåll. Dessa marker kan bidra med ett värdefullt tillskott av näring men har samtidigt ofta lägre naturvärden jämfört med magrare och mer extensivt brukade naturbetesmarker.

En god betesplanering tar hänsyn till dessa skillnader genom att anpassa djurkategori, betestryck och betesperiod efter vegetationstyp. Genom att kombinera olika typer av naturbetesmarker kan man både uppnå god djurproduktion och samtidigt bevara de biologiska och kulturhistoriska

värden som naturbetesmarkerna representerar. I tabell 4 visas avkastning och näringsinnehåll (MJ/kg ts) för olika typer av betesmark. Det är stor skillnad i hur mycket djuren näringsmässigt kan försörja sig på olika typer av betesmark och hänsyn bör tas till hur mycket djuren förväntas växa och på vilken betesmark de hålls.

Tabell 4. Avkastning (kg ts/ha) samt medelvärde för omsättbar energi (MJ/kg ts) i olika vegetationstyper i naturbetesmarker

Vegetationstyp	Avkastning (kg ts/ha)	Innehåll, (MJ/kg ts)
Torr	1 800	9,5
Frisk	3 000	9,7
Fuktig/blöt/våtmark	4 400	8,6
Kvävepåverkad, kultiverad, odlad	4 100	10,1

Torra marker har generellt låg avkastning men relativt god energikoncentration, medan fuktiga och blöta marker ofta ger högre biomassaproduktion men med lägre energiinnehåll. Kvävepåverkade eller kultiverade naturbeten uppvisar både hög avkastning och högt energiinnehåll, vilket speglar en mer näringsrik vegetation.

Foto: Caroline Eriksson

Tillväxten hos stutar under betesperioden kan variera mycket, vilket gör det viktigt att noggrant planera betesstrategin. Genom att förlänga betessäsongen och utnyttja betesvall med god kvalitet under sensommaren och tidig höst kan man uppnå fortsatt god tillväxt. Detta kan i sin tur minska behovet av foder under slutgödningen och bidra till en mer kostnadseffektiv produktion.

Om stutarna i stället tas in sent på betessäsongen riskerar de att kräva en längre period av relativt intensiv utfodring för att nå slaktmognad samt tillräcklig vikt och hull för en god klassning. Även om stutar har en god förmåga till kompensatorisk tillväxt efter installning, innebär denna ofta höga foderkostnader per kilo producerat kött. En väl genomtänkt betesstrategi kan därför vara avgörande för både tillväxtresultat och ekonomi.

Av de deltagande gårdarna i projektet uppger samtliga att man har olika typer av betesmarker och olika avkastning på dem. Det gäller alltså att vara förutseende under betessäsongen och i samklang med årets väderlek anpassa betesgrupperna och förflyttningarna av djuren för att de ska växa enligt plan.

I tabell 5 visas uppskattat betesintag i kg ts per dag samt motsvarande daglig tillväxt (gram per dag) för stutar under deras första och andra betessommar. Uppgifterna belyser hur stutarnas foderintag och tillväxtpotential ökar i takt med ålder och kroppsstorlek.

Tabell 5. Exempel på betesintag (kg ts/dag) och tillväxt (g/dag) för stutar

Djurkategori	Tidpunkt	Betesintag (kg ts/dag)	Tillväxt (g/d)
Stut	1a sommaren	5	700
Stut	2a sommaren	7–8	950

Under den första betessommaren ligger stutarnas betesintag på omkring 5 kg ts per dag, vilket möjliggör en daglig tillväxt på cirka 700 g. Detta förutsätter att betet håller god kvalitet och att betetrycket är anpassat så att djuren kan selektera näringsrika växtdelar.

Inför den andra betessommaren ökar stutarnas foderbehov markant. Betesintaget stiger då till cirka 7–8 kg ts per dag, vilket ger förutsättningar för en betydligt högre tillväxt, upp till omkring 950 g per dag. Den ökade tillväxtpotentialen ställer samtidigt högre krav på både beteskvalitet och betesplanering för att undvika begränsningar i foderintaget.

Sammantaget visar tabellen att stutar har god förmåga att omsätta högkvalitativt bete till tillväxt, särskilt under den andra betessommaren. En väl anpassad betesstrategi, med tillräcklig areal och rätt betestyp, är därför avgörande för att utnyttja stutarnas tillväxtpotential och skapa goda förutsättningar för en effektiv och ekonomisk nötköttsproduktion.

Projektet visar stor variation i hur stutar växer under betesperioden. Betesstrategin behöver anpassas så att huvudtillväxten inte planeras till perioder med lågt näringsvärde. Tidiga betessläpp och en förlängd betessäsong på näringsrikt vallbete tidigt på hösten kan ge god tillväxt och minska behovet av dyrare slutgödning på stall.

Parasiter och betesplanering

När det gäller mag- och tarmmask finns ett omfattande vetenskapligt underlag, både från svenska och internationella studier, som visar att avmaskning under betesperioden kan ge en betydande ökning av tillväxten hos kalvar. Detta understryker tydligt att betesparasiter har en negativ inverkan på kalvars tillväxt på bete. Inom litteraturen betraktas ett äggtal över 500 ägg per gram träck (EPG) som högt, medan nivåer omkring 150–250 EPG kan indikera behov av avmaskning. Kalvar med så hög parasitbörda att de utvecklar kliniska symtom, såsom diarré, kan uppvisa EPG-värden över 1 000.

Eftersom kalvar successivt utvecklar immunitet mot mag- och tarmmask minskar EPG-nivåerna över tid. Det är därför av stor vikt att provtagning sker tidigt, innan risken för falskt låga EPG-resultat ökar. De viktigaste grupperna av betesparasiter hos nötkreatur är mag- och tarmmask (främst *Ostertagia* och *Cooperia*) samt koccidier (*Eimeria alabamensis*).

Vid beteskoccidios uppträder diarré vanligtvis cirka en vecka efter betessläpp. Om träckprov tas vid rätt tidpunkt, det vill säga två till tre dagar efter diarréns debut, kan mycket höga nivåer påvisas, ofta upp till en miljon oocyster per gram avföring (OPG). Denna kraftiga utsöndring förekommer endast under ett kort initialt skede av sjukdomen, varefter OPG-nivåerna snabbt sjunker.

Träckprover från projektdeltagande gårdar sommaren 2024 visade generellt låga parasitnivåer, se tabell 6. Endast en gård rekommenderades uppföljande provtagning och punktvis avmaskning. Förebyggande strategier är ändå centrala, särskilt för kalvar och förstaårsbete. Låg djurtäthet, växel-/sambete med andra djurslag, parasitfria beten för känsliga grupper och välutfodrade djur minskar smittryck. Avmaskning görs efter behov, ofta vid installning.

Tabell 6. Översikt över provtagning av träck på betet

	Provtagnings- datum	Trichostrongylida	Koccidier	Moniezia	Nematodirus	Ostertagia, Cooperia
Gård 1	2024-07-02	Parasiter ej påvisade	550 OPG Blandning: Spp	-	Parasiter ej påvisade	450 EPG
	2024-07-02	Parasiter ej påvisade	500 OPG Blandning: Spp	-	Parasiter ej påvisade	200 EPG
Gård 2	2024-07-09	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	50 EPG
	2024-07-09	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	50 EPG
	2024-07-09	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	250 EPG
	2024-07-09	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	Parasiter ej påvisade
Gård 3	2024-07-11	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	Parasiter ej påvisade
	2024-07-11	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	Parasiter ej påvisade
Gård 4	2024-06-20	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	150 EPG
	2024-06-20	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	100 EPG
Gård 5	2024-07-10	Parasiter ej påvisade	2400 OPG Blandning: Alab, Spp	-	Parasiter ej påvisade	Parasiter ej påvisade
	2024-07-10	Parasiter ej påvisade	0 OPG	-	Parasiter ej påvisade	Parasiter ej påvisade

Ekonomi

Ekonomi inom stutproduktionen i Sverige präglas generellt av låga marginaler och ett starkt beroende av effektiv resursanvändning. Produktionen är i huvudsak grovfoder- och betesbaserad, vilket ger relativt låga foderkostnader men samtidigt ställer höga krav på markareal, betesplanering och djurmateriäl. Kostnader för foder, arbetsinsats och

kapitalbindning i djur och byggnader utgör betydande delar av produktionskostnaden, medan intäktssidan påverkas av slaktpris, slaktålder och slaktkroppens kvalitet. Betesbaserade system med låg andel inköpta insatsmedel kan vara konkurrenskraftiga, särskilt när de kombineras med tillgång till stora betesarealer och effektiv arbetsorganisation. Sammantaget kräver en ekonomiskt hållbar stutproduktion god planering, noggrann uppföljning och anpassning av produktionen efter gårdens resurser.

Vid en jämförande beräkning baserad på 2024 års slaktvikter och slaktålder har gårdarnas resultat för kött minus foder analyserats (tabell 7). Beräkningen bygger på schablonmässiga kalkyler hämtade från Gård & Djurhälsans hemsida. Resultaten visar att det finns tydliga skillnader mellan gårdarna i hur slaktvikt och slaktålder påverkar det ekonomiska utfallet. Både högre slaktvikter och längre uppfödningstid har betydelse för resultatet, men sambanden varierar mellan gårdarna.

Tabell 7 visar att gård 4 har det högsta resultatet för kött minus foder, vilket kan kopplas till den högsta slaktvikten men också den högsta slaktåldern. Gård 1 och 2 uppvisar relativt likartade slaktvikter och slaktåldrar, vilket också återspeglas i snarlika ekonomiska resultat. Gård 3 och 5 har lägre slaktvikter och ett lägre ekonomiskt utfall, trots skillnader i slaktålder, vilket tyder på att effektiv tillväxt och foderutnyttjande spelar en avgörande roll för lönsamheten.

Tabell 7. Beräkning av kött minus foder på medverkande gårdar

Gård	Slaktvikt (kg) 2024	Slaktålder (månader) 2024	Kött - foder (kr)
1	365,7	24,6	18 919
2	360,6	22,9	18 562
3	326,8	21,3	16 196
4	390,6	31	20 662
5	329,9	28,5	16 413

2025-12-18

Sidan 24 av 26

Foto: Caroline Eriksson

Framgångsfaktorer och utmaningar för medverkande gårdar

Genom djupintervjuer med de deltagande gårdarna i projektet sammanställdes vad som i produktionen gör att de lyckas väl, alltså vad de har för framgångsfaktorer i sin besättning och vad som kan vara mer utmanande, det vill säga fallgropar i produktionen. I tabell 8 kan en sammanställning ses av de viktigaste faktorerna som påverkar stutproduktionen hos de medverkande gårdarna i projektet.

Tabell 8. Framgångsfaktorer och utmaningar inom stutuppfödningen hos de medverkande gårdarna

	Varför stut?	Framgång	Utmaning
Gård 1	Integrerad uppfödning av egna köttraskalvar	Intensiv utfodring på stall	Parasitförekomst
Gård 2	Stutar i samma byggnad som hondjuren	Noggrannhet i alla led	Utfodrar ej kraftfoder
Gård 3	Temperament	Gott djuröga	Tidskrävande
Gård 4	Vill ej ha dikor	Bra byggnader med god djurkomfort	Inköp av djur från olika gårdar
Gård 5	Många betesmarker	God tillgång på betesareal	Saknar foderstat

Sammantaget visar exemplen att valet av stut ofta grundar sig i gårdens förutsättningar, såsom byggnader, tillgång på bete och produktionsinriktning, snarare än i en enskild produktionsmodell. Flera gårdar lyfter praktiska och djurrelaterade skäl till valet av stut som produktionsmodell, då stuten är mer lätthanterlig jämfört med en ungtjur. Integrerad uppfödning av gårdens egna köttraskalvar och möjligheten att hålla stutar tillsammans med hondjur i samma byggnad bidrar till ett förenklat produktionssystem och effektivt utnyttjande av resurser samt att underhållsbehovet på byggnader minskar. Även djurens temperament nämns som en mycket avgörandes faktor, där stutar ofta upplevs som lugnare och mer lättskötta jämfört med tjurar. Stutuppfödning har även varit ett alternativ till dikor, exempelvis när man inte vill eller kan hålla dikor med kalv.

Framgångsfaktorerna varierar mellan gårdarna men präglas av gott management och anpassning till gårdens resurser. Intensiv utfodring på stall, hög noggrannhet i alla led och ett gott djuröga framhålls som centrala delar för att nå goda produktionsresultat. Tillgång till väl fungerande byggnader med god djurkomfort samt stora betesarealer har också varit avgörande för flera gårdar, särskilt i system där bete spelar en stor roll för tillväxten.

Samtidigt pekar tabellen på flera utmaningar kopplade till stutuppfödning, vilka i stor utsträckning även är generella inom köttproduktionen. Parasiter är ett återkommande problem, särskilt i betesintensiva system. Avsaknad av kraftfoder i foderstaten kan ställa höga krav på betes kvalitet och planering, medan tidsåtgång och behov av noggrann uppföljning lyfts som andra begränsningar. Inköp av djur från flera olika gårdar kan dessutom innebära ökad smittorisk och variation i djurmaterialet, och avsaknad av beräknad foderstat kan försvåra styrningen mot önskad tillväxt och slaktmognad.

Sammanfattningsvis visar gårdarna att stutuppfödning kan vara ett framgångsrikt produktionsalternativ, och att resultatet i hög grad beror på god planering, noggrant utförande och en tydlig anpassning till gårdens specifika förutsättningar.

Tips till stutuppfödare

- Arbeta med tillväxtplan över hela uppfödningen, inte bara i slutgödningen.
- Säkra grovfoderkvalitet genom analys och anpassa kraftfodergivor därefter.
- Planera betesstrategin med fokus på tidigt betessläpp och näringsrikt bete.
- Använd förebyggande parasitstrategier som växel-/sambete och rätt djurtäthet.

Slutsats

Projektet visar att stutuppfödning kan vara både lönsam och hållbar när strategin anpassas till djurets biologiska förutsättningar och gårdens resurser. Stutar väljs ofta för sin hanterbarhet, flexibilitet i grupphållning och möjlighet att utnyttja betesarealer. En viktig slutsats är att uppfödning utan beräknad foderstat och utan uppföljning av tillväxt kan bli dyrt i slutändan. Detta genom fler stallmånader, ojämn slaktklassning eller för låg slaktvikt. Naturbeten kan fungera väl i stutproduktion om betestryck och tidpunkter styrs rätt, och parasitproblem kan hållas låga med förebyggande strategier.